

Dette er et stort område med mange interesser og mange mennesker som føler seg berørt. Fra planleggersiden synes det imidlertid naturlig å minne om at bearbeidelsen av alle disse alternativer har vært ansett som en nødvendig undersøkelse som man har plikt til å utføre.

SKADEVIRKNINGER

Menneskenes inngripen i naturen volder svært ofte skadevirkninger. Vasskraftutbygging er på ingen måte noe særtilfelle i så høye seende.

Det å bruke strøm er av mange ansett å være naturvennlig. I vannkraftens første tid var det også ansett å være en svært fordelaktig løsning å dra nytte av de hvite kull. Vasskraftutbyggeren var i lang tid ansett å være en samfunnsnyttig mann. Så sent som i 50-årene var han delvis dagens helt. I dag har dette bildet endret seg.

En kraftutbygging i Forra - Ferenvassdraget kan heller ikke gjennomføres uten skadevirkninger. Det er imidlertid planleggenes oppfatning at så langt det gjelder skade forvoldt på næringsinteresser, er objektet usedvanlig fordelaktig med meget begrensede skader i forhold til det samfunnsgode som innvinnes.

De alternativer som fremlegges gir valgmulighet for de myndighetene som skal treffe det endelige valg. De fleste interesser som har meldt seg i debatten, kan få en del av området til bruk for sine interesser.

Det vil imidlertid være en urimelig løsning fullstendig å blokkere den energimengde som ligger i Forra.

Naturverninteressene i Stjørdalsvassdraget med Forra

ARNE MOKSNES

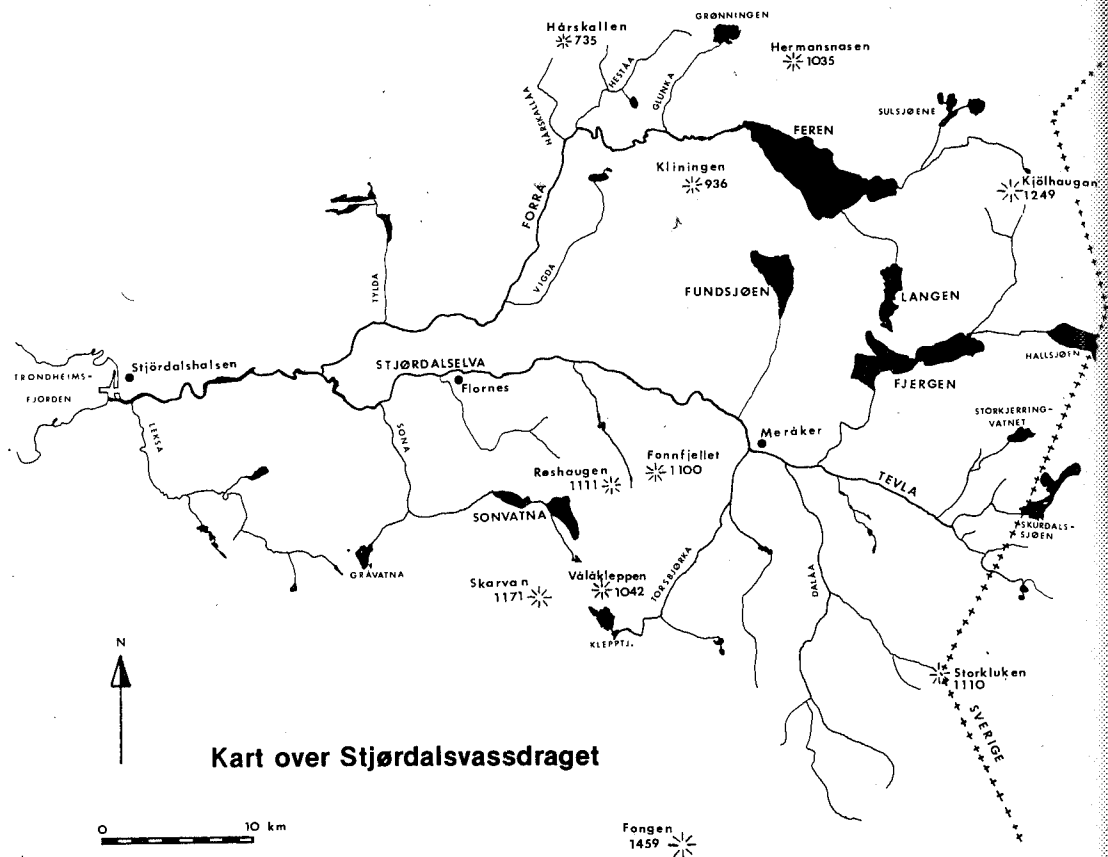
STJØRDALSVASSDRAGET - EN KORT PRESENTASJON

Fra sine utspring i grensefjellene mot Sverige renner Stjørdalselva vestover gjennom Stjørdalen til den munner ut i Trondheimsfjorden. Egentlig begynner selve Stjørdalselva først nede i Meråker. Lenger oppe heter den Tevla. Den har sine kilder inne på svensk side og renner bl.a. gjennom den vakre Teveldalen lengst inne ved svenskegrensen. Der Tevla renner sammen med Torsbjørka begynner så Stjørdalselva.

Fra Meråker og de ca. 45 km ned til Trondheimsfjorden er det lite fall slik at elva for det meste flyter stille og rolig for en stor del omkranset av løvskog og flate jordbruksområder. Mellom Flornes og Meråker er imidlertid dalen trang.

Med et nedslagsfelt på 2144 km² er Stjørdalsvassdraget det nest største i Nord-Trøndelag. Bare Namsen er større. Det største sidevassdraget, Forra, er alene på 603 km². Dette vassdraget gjennomløper store partier med uberørt og særpreget natur. Fra kildene høyt over havet i Meråker- og Verdalsfjellene samles vannet i den 26,4 km² store innsjøen Færen ca. 400 m.o.h. Herfra renner Forra først ca. 10 km mot vest. På denne strekningen er det lite fall slik at elva for det meste flyter brei og stille. Omgitt av granskog og utoverhengende løvtrær slynger den seg gjennom et storslått myrlandskap som på mange måter er enestående i norsk natur.

Fra Grytesvola og ca. 25 km mot sør-vest er dalen trangere, og her går Forra i fosser og stryk inntil den munner ut i Stjørdalselva ved Fornes bare få meter over havets nivå. Forra har flere betydelige sideelver, bl.a. Glunka som kommer fra den vakre innsjøen Grøn-



ningen ved foten av det karakteristiske fjellet Hermansnasen i Verdalen.

På nordsida av dalføret er det i Meråker flere innsjøer av betydelig størrelse. Fjergen er 11,3 km². Gjennom Sørrelva får den tilført vann fra Hallsjøen (3,3 km²) på svenskegrensen og gjennom Nordelva fra de 1249 m høye Kjølhaugene. Fra Fjergen renner Kopperå ned i Tevla. Nevnes må også Fundsjøen (5,4 km²) som har avløp til Stjørdalselva og Langen (3,2 km²) med avløp til Færen. Langen hører med til de mest uberørte og vakreste av de større innsjøer i Meråker. Blant innsjøene på nordsida finner vi også Storkjerringvatnet og Skurdalssjøen (det meste på svensk side) som begge har avløp til Tevla.

De største sideelvene på sørsida av dalføret er Dalåa og Torsbjørka i Meråker og Sona og Leksa i Stjørdal. I likhet med Forra er Sona lakseførende i flere km. Den kommer fra Sonvatna (4,3 km²) som ligger i underkant av 400 m.o.h. Her finner vi et av de mest naturskjønne områder i dalføret. Sonvatna er omgitt av frodige skogslir

og fjelltopper som går opp i mer enn 1000 m høyde, f.eks. Skarvan, Røshaugen og Vålåkleppen.

De største fossene i Stjørdalsvassdraget er Turifoss i Tevla (40 m), Funnfossen i Funna (75 m), Sonfossen i Sona (40 m) og Storfossen i Forra (38 m).

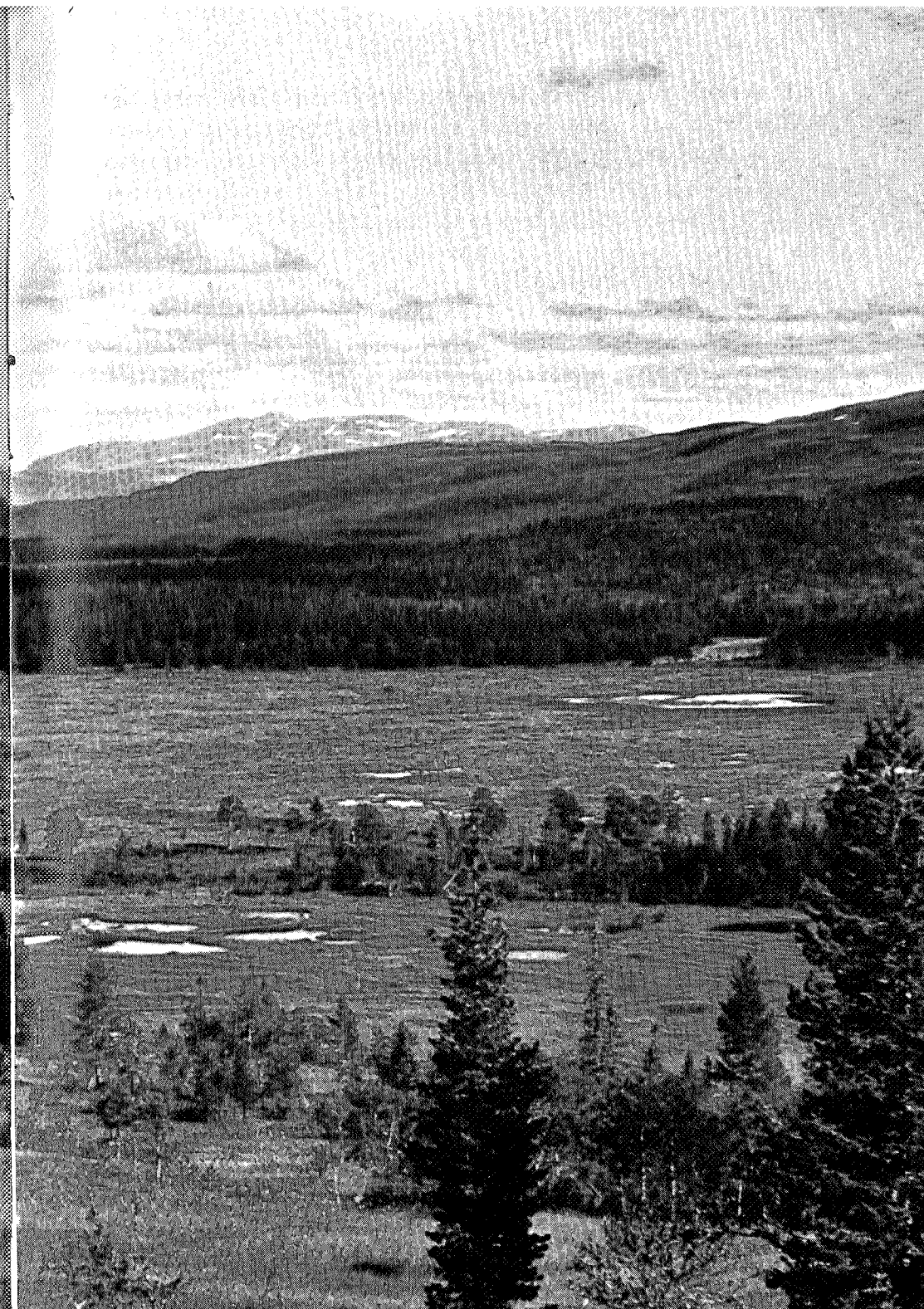
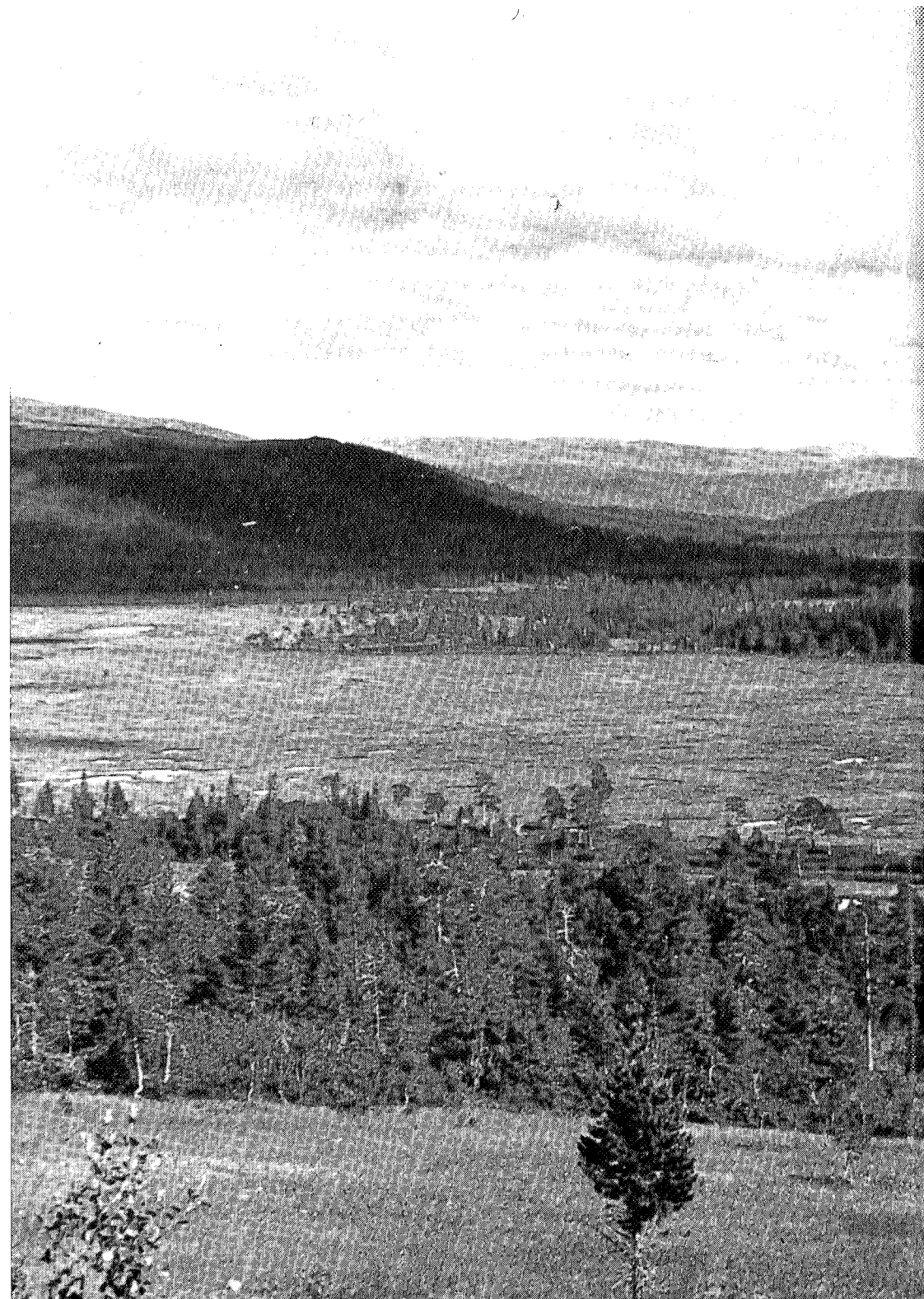
VERNEVERDIENE I FORRAOMRÅDET

Når det gjelder vegetasjonen i Forraområdet, er det de åpne myrene som preger landskapet. I de breie dalbunnene finnes store flatmyrer, og til dels er disse meget våte med en rekke små tjern. I de slakke åssidene dekker bakkemyrer store arealer, og disse myrene kan ha en helling på opp til 15-20°. Det fuktige klimaet gir forklaringen på myrdannelsen i så sterkt hellende terreng, og det forklarer at torvakkumuleringen også har funnet sted på åsenes topplatåer, gjennom dannelsen av såkalte terengdekkende myrer.

Myrvegetasjonen varierer bl.a. etter torvens og myrvannets innhold av næringsstoffer. Nedbørsmyrene er de aller fattigste idet de bare får tilført næring gjennom nedbøren. Slike myrer er uhyre artsfattige, og i Forradalsområdet er det bare ca. 20 karplanter som kan klare seg i denne vegetasjonstypen. De terrengdekkende myrene og deler av myrene i dalbunnene har nedbørsmyrvegetasjon.

Jordvannsmyrene har i tillegg til nedbørsvann også tilførsel av næring fra mineraljorda, og vegetasjonen avhenger av mengden næringstilførsel. Denne myrtypen dekker store arealer i området, og særlig gjelder dette øst for Glunka der kalkfattige bergarter dominerer. Fattigmyrene er også artsfattige, men i tillegg til artene fra nedbørsmyrene fins bl.a. en del nye starrarter. Rikmyrene som har god tilførsel av kalk, fins over hele området, men de er sjeldne øst for Glunka. Mellom Glunka og Heståsbekken er rikmyrer vanlige, og vest for disse bekkene dominerer rike bakkemyrer over store arealer, noe som forklares ved forekomst av kalkrike bergarter i dette området. Rikmyrene er artsrike, og det er mer enn 100 karplanter som er vanlige i denne vegetasjonstypen. bl.a. en rekke orkidéarter.

Deler av Forramyrene, nærmere bestemt «Skillingsmyrin» med kaniskogen langs Forra. Bildet er tatt i reining mot Færen. I bakgrunnen Kjølhaugen i Meråker.
(Asbjørn Moen)

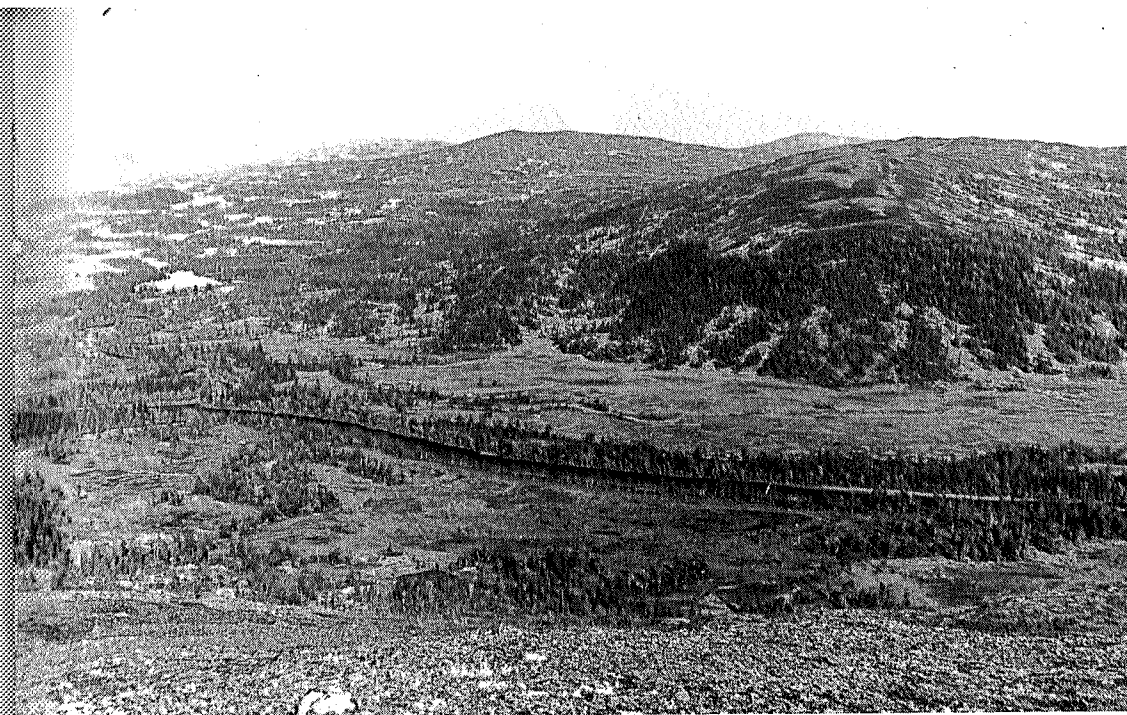


Det er de topografiske og klimatiske forhold som i første rekke har lagt grunnlaget for dannelsen av et gigantisk myrlandskap i Forradalsområdet. De store vekslingene i myrenes utforming gir seg også utslag i variasjon i myrenes vegetasjon. I tillegg gir også forekomsten av ulike bergarter grunnlag for forskjeller i vegetasjonen. Særlig botanisk interesse knytter det seg til de rike myrene, og i Skandinavia er det sjelden innen barskogsregionen å finne så store uberørte rikmyrområder som en finner i Forradalsområdet. Det storslagne og varierte myrlandskapet, uten tekniske inngrep, er foreslått fredet i forbindelse med landsplanen for myrreservater. Sammen med ni andre lokaliteter i Sør-Norge er området vurdert å ha internasjonal verneverdi.

Disse store myrområdene gir også livsgrunnlag for en rik fuglefauna, særlig av arter knyttet til vann. I alt er det i Forraområdet registrert hele 20 arter vadefugl og 15 arter av ender. Disse våtmarksbiotopene er av virkelig store dimensjoner og naturvernmyndighetene har da også foreslått at området tas med i en internordisk verneplan for ornitologisk viktige våtmarksområder. Særlig tallrike er heilo, enkeltbekkasin, småspove og rødstilk. De to sistnevnte artene fins i langt større antall på Forramyrene enn på enkelte av våre mer «kjente» fuglemyrer som f.eks. Fokstumyra på Dovre. Av andre vadefugler hekker vipe, rugde, grønnstilk, gluttsnipe, strandsnipe og brushane vanlig. Nevnes må også den forholdsvis sjeldne arten dobbeltbekkasin som har minst tre ulike spillplasser i området. Videre er trane en karakteristisk hekkefugl i Forradalsområdet. Det er registrert i alle fall 5 ulike hekkeplasser hvor arten er mer eller mindre årvisst. Dette tyder på en uvanlig «tett» bestand av denne fåtallige og særpregete arten. Interessant er det også at hettemåken hekker i området. Dette representerer en utvidelse mot øst av artens tidligere kjente utbredelsesområde i Trøndelag.

I Forradalsområdet er det nå tilsammen observert hele 132 fuglearter hvorav 78 er registrert hekkende og 23 etter all sannsynlighet hekker. Dette er et høyt tall i forhold til områdets størrelse og må ses på bakgrunn av variasjonen i området. Det er særlig vekslingen mellom frodige barskoger, rike myrområder, elver, innsjøer og høgfjell som gjør området spesielt interessant i ornitologisk forbindelse.

Som en konklusjon på dette med verneverdier kan slås fast at For-



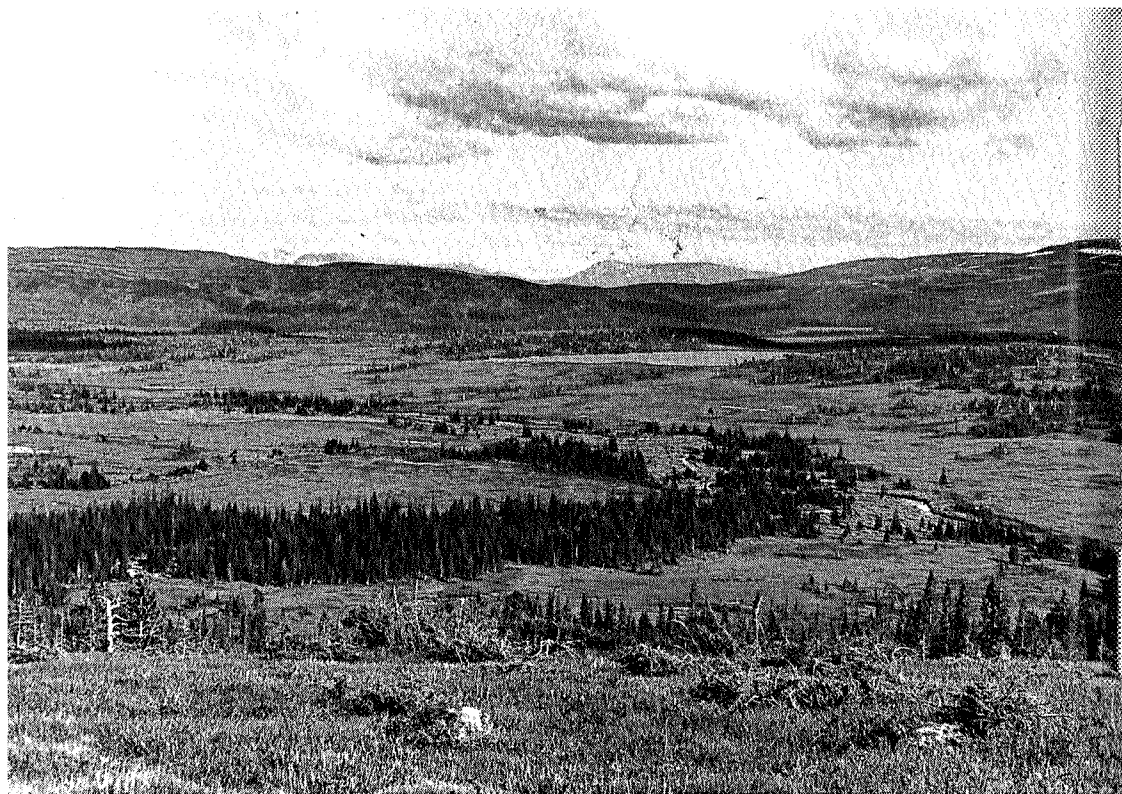
Karakteristisk landskap ved Forras øvre del. Til venstre på bildet ligger Glunkvollen og Glunka som renner ut i Forra.
(Asbjørn Moen)

raområdet i kraft av sine naturkvaliteter, størrelse og uberørthet har meget høy verneverdi. Vern av Forraområdet vil være et viktig ledd i arbeidet for å sikre et representativt utvalg av våre våtmarksområder. Det er i denne forbindelse avgjørende at området vurderes og vernes som en enhet slik det er foreslått i de foreliggende verneplaner.

Det må også framheves at området har gode bestander av våre jaktbare viltarter, spesielt kan nevnes de mange gode biotopene for skogsfugl og rypen samt elgbeitene langs Forra.

KONFLIKTENE OM BRUKEN AV FORRAOMRÅDET

Vi har i alt nevnt at miljøverndepartementet har tatt Forraområdet med på to verneplaner. I tillegg er området også tatt med på ytterligere to landsomfattende verneplanforslag slik at det nå er aktuelt med vern etter naturvernloven ut fra fire ulike og uavhengige for-



Parti fra Forramyrene med Heståa og Reinsjøen. I bakgrunnen Kjølhaugan og Blåbergan i Meråker.

(Asbjørn Moen)

hold. Høyere kan det vel knapt prioriteres. Jeg kjenner i alle fall ikke til andre områder som er aktuelle for vern i så mange sammenhenger.

Den mest markerte konflikten i området er mellom vern og kraftutbygging. De opprinnelige utbyggingsplanene forutsatte dam ved Grytesbustaden ca. 10 km vest for Færsoet. Senere har Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk lagt fram en del alternativer for redusert utbygging av Forra. Etter dette omfatter planene tre hovedalternativer, nemlig demning ved Grytesbustaden, Sillermoen og Færsoet. Ressursmessig vil det sjølsagt være en fordel jo mindre areal som blir neddemt. Derfor vil dam ved Grytesbustaden være mest uheldig og dam ved Færsoet minst skadelig. Sett i relasjon til de foreliggende verneplaner er imidlertid disse alternativer etter min mening uten interesse. Det kan ikke være aktuelt å bruke naturvernloven til å verne et våtmarksområde med en helt eller delvis tørrlagt elv slik det vil bli om demningen plasseres ved Sillermoen eller Færsoet. Det

fins derfor ingen muligheter for å kombinere kraftutbygging og vern etter naturvernloven.

Forraområdet har også store jorddyrkingsreserver. Utnytting av disse vil også kunne komme i konflikt med verneinteressene, men her er det muligheter for visse kombinasjoner ved en totalvurdering av hele Forraområdet. Dessuten vil vern ikke ødelegge ressurser, men tvert imot ta vare på dem.

Det må også nevnes at kraftutbyggingsplanene kommer i sterk konflikt med bruken av Forraområdet til rekreasjon og friluftsliv. Til disse formål har området stor betydning fordi det ligger sentralt og forholdsvis nært de folkerike sentra i Trøndelag.

Ved siden av miljøverndepartementets verneplaner har våre ennå uberørte vassdrag vært vurdert i tilknytning til en landsomfattende plan for vern mot kraftutbygging. Det såkalte Sperstadutvalget som utformet verneplanen ga sin fulle tilslutning til verneverdiene i Forra - verneverdier som klart kvalifiserer for varig vern. Imidlertid foreslo utvalget i 10-års vern med den begrunnelse at en bl.a. vil avvente utfallet i Orklasaken. Både Nord-Trøndelag Fylke og Vassdragsvesnets hovedstyre har imidlertid gått inn for konsesjonsbehandling av Forra. Verneplanen har ennå ikke vært oppe i Stortinget.

Et sentralt tema i behandlingen av verneplanen for vassdrag har vært spørsmålet om å beholde et større uberørt referansevassdrag for vitenskapelige formål i Trøndelag. Her har Orkla og Stjørdalsvassdraget vært sterkest inne i bildet. Nord-Trøndelag Naturvern har i denne forbindelse uttalt at dersom Orkla blir utbygd slik regjeringen har gått inn for, er det nærmest en selvfølge at Stjørdalsvassdraget blir vernet. Etter det som stod om naturvern og forsiktig kraftutbygging i partiprogrammene ved siste Stortingsvalg, kan en ikke med troverdigheten i behold bygge ut begge disse vassdraga.

IKKE BARE FORRAOMRÅDET

Også i de øvrige deler av Stjørdalsvassdragets nedbørsfelt finner vi vakre og forholdsvis uberørte naturområder av stor interesse for naturvern og friluftsliv. På nordsida av dalføret er det naturlig å fremheve området mellom Fundsjøen/Færen og svenskegrensen. Her finner vi stor variasjon i naturen fra kulturlandskapet ved Færen via myr og barskog til snaufjellet i Kjølhaugan og Blåbergan. Områdets

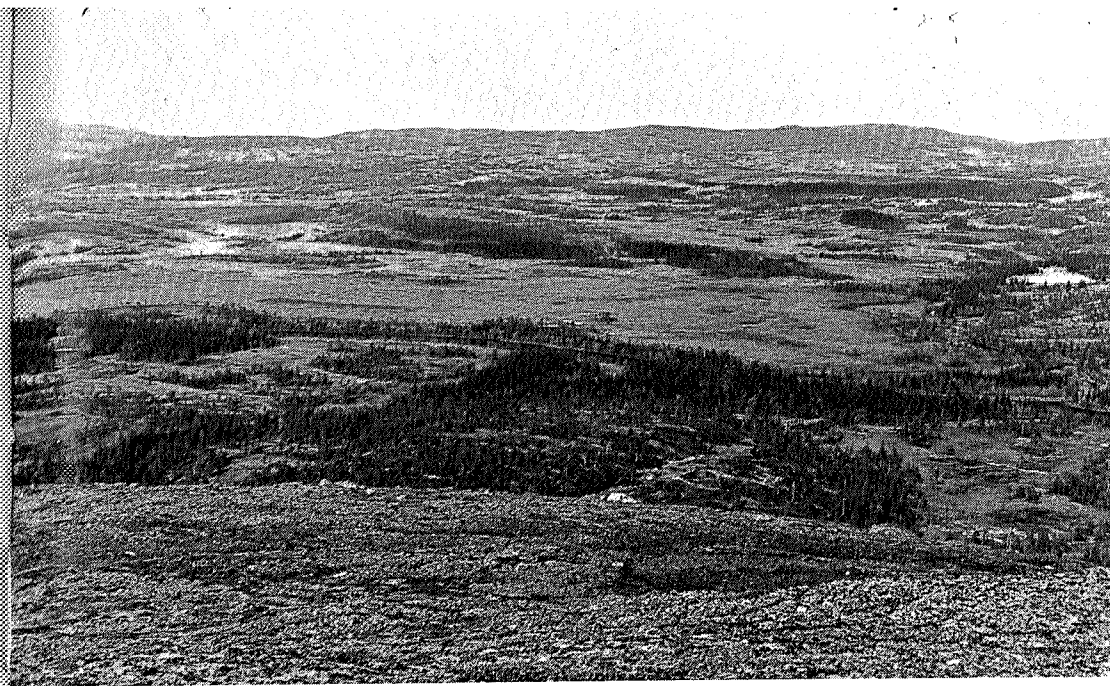
mange innsjøer og elver gjør at vi her - foruten gode fiskemuligheter - også har gode bestander av flere dyrearter som er knyttet til vatn. Det kan pekes på flere verneverdige lokaliteter sjøl om verneverdiene her ikke har de samme dimensjoner som i selve Forraområdet.

Innledningsvis er Sonvatna nevnt som et av de mest naturskjønne områder i dalføret. I naturvern- og friluftssammenheng er det imidlertid naturlig med en samlet vurdering av fjellområdet mellom Stjørdal-Meråker og Selbu-Tydal, også inkludert de områder som hører med til Neas nedslagsfelt. Lengst øst i disse områdene har vi hatt forholdsvis store naturinngrep i forbindelse med kraftutbyggingen i Nea (Nesjøen, Finkoisjøen, kraftlinjer og veger). Dessuten er det planlagt veg mellom Tydal og Meråker. Lenger vest er imidlertid naturen enda forholdsvis uberørt. Disse områdene domineres bl.a. av fjellmassivene Skarven og Fongen, de attraktive friluftsområdene ved Sonvatna, Torsbjørkdalen, Rotldalen og ved de øvre deler av Garbergelva. Sistnevnte lokalitet omfatter også svært verneverdige våtmarksområder i ornitologisk forbindelse. Alle de nevnte områdene har store estetiske verdier. På bakgrunn av dette har naturvernforeningene i Trøndelag bedt naturvernkonsulentene i de to fylkene om å vurdere vernetiltak.

Også disse områdene på sørsida av Stjørdalsvassdraget er truet av store naturinngrep. De mest aktuelle planene er regulering av Garbergelva og Rotla hvor det er snakk om store inngrep i svært verneverdige områder. Disse planene berører også Stjørdalsvassdraget ved at Torsbjørka er tenkt overført til Selbusjøen. Andre planer går ut på å regulere Sonvatna 17 m ved oppdemming samt en overføring hit av Dalåa, Vatnebekken og Torsbjørka fra øst, og Vestre og Austre Tverrsona og Sildra fra vest.

Dersom disse planene blir realiserte, vil dette bety så store naturinngrep at det ikke lenger vil være snakk om større sammenhengende og uberørte naturområder mellom Stjørdal-Meråker og Selbu-Tydal.

Til slutt noen ord om et annet svært sentralt emne i forbindelse med naturvern og kraftutbygging i disse traktene, nemlig Stjørdalselva som lakseelv. Stjørdalselva med Forra og Sona hører med blant landets beste lakseelver og har derfor stor ressursmessig betydning. På grunn av at almenheten har lett tilgang til laksefiske, har elva



*Utsikt over deler av Forramyrene fra Klininga. Til høyre på bildet ligger Glunkvol-
len og Glunka som renner ut i Forra. I bakgrunnen til venstre ligger Reinsjøen.
(Asbjørn Moen)*

sannsynligvis større betydning for rekreasjon enn mange andre lakseelver. Dessuten er elva i dalbunnen et svært viktig trivselsmoment, både for brukerne selv, dalens øvrige innbyggere og for turister og andre besøkende. Den turistinntekt som følger i laksefiskets kjølvann gir videre ringvirkninger med verdier som vanskelig lar seg bergne.

De eksisterende utbyggingsplanene reiser dystre framtidsperspektiver for Stjørdalselva og laksebestanden. Forra til Verdal og Torsbjørka til Selbu vil redusere vassføringa betraktelig. I tillegg får vi det som eventuelt måtte komme av overføringer eller andre skadelige inngrep ved senere byggetrinn. Hva sluttresultatet vil bli, vet vi ennå ikke. Med de offisielle prognosene for stadig økning i strømforbruket ser det i alle fall ut til at argumentene for kraftutbygging vil bli like «gode» hver gang der er snakk om nye inngrep.

Elva i dalbunnen er en miljøfaktor av uvurderlig betydning for innbyggerne og for flora og fauna. Å røre ved den, eller i verste fall ødelegge den, må være en meget betenkelig handling som i alle fall på naturvernhold ikke kan aksepteres.